

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA POLJOPRIVREDU,
ŠUMARSTVO I VODOPRIVREDU**

I N F O R M A C I J A
o stanju poljoprivrede
na području Zeničko-dobojskog kantona

ZENICA, NOVEMBAR 2011. GODINE

1. UVOD

Bosna i Hercegovina (BiH) se geografski nalazi u jugoistočnoj Evropi, na Balkanskom poluotoku, između 42 26 i 45 15 sjeverne geografske širine i 15 45 i 19 41 istočne geografske dužine. Daytonskim mirom 1995 u BiH su stvorena dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Federacija se sastoji od 10 kantona, a Republika Srpska od 6 regija. Do 1992. BiH je bila jedna od 6 republika bivše Jugoslavije.

BiH je locirana u sjevernom toplom pojasu, podjednako udaljena od Ekvatora i Sjevernog pola, pa klima nema dominaciju samo jednog tipa vremena. Nema suhog godišnjeg doba niti surovih dugotrajnih zima. Klimatski se može podijeliti na tri međusobno divergentna područja sa više ili manje ostrim ili blago prelaznim granicama.

Zeničkodobojski kanton se nalazi u Brdsko-planinskom području sa varijetetima kontinentalne, planinske i alpske klime, srednjim temperaturama januara od -0,3 do -7,4 °C, jula od 10,2 do 21,2 °C i oborinama od oko 1000 mm.

Klimatski uslovi BiH svojoj raznovrsnošću pružaju široke mogućnosti poljoprivrednoj proizvodnji u izboru i uzgoju ratarskih, voćarskih, vinogradarskih, povrtlarskih i krmnih kultura, a u području u kojem se nalazi naš Kanton posebno su povoljni uslovi za stočarsku, voćarsku, proizvodnju povrtlarskih i krmnih kultura.

Cilj svake zemlje je osigurati stabilnu proizvodnju hrane za svoje stanovništvo, jer je iskustvo pokazalo da kompleksnost trgovačkih, ekonomskih, transportnih i međudržavnih odnosa često predstavlja ozbiljnu prepreku transferu hrane iz jedne u drugu zemlju. Kako BiH danas osigurava svega oko 50 % svojih potreba u hrani bez sumnje je zainteresirana za povećanje poljoprivredne proizvodnje kako bi zadovoljila svoje ukupne potrebe, a u nekim granama i proizvodima čak osigurala i izvoz (stočarstvo, voćarstvo).

Zato BiH mora razvijati modernu poljoprivrednu proizvodnju, a da bi to ostvarila mora napraviti dugoročni plan razvoja ruralnog prostora, kojim će biti ostvareni civilizacijski uslovi življenja seoskom stanovništvu. Oni moraju postati atraktivni ne samo za seljačko nego i za urbano stanovništvo. Dokle god seljak - farmer ne bude imao na selu ili u blizini svog sela sve one civilizacijske sadržaje koje ima grad, procesi deagrarizacije i pustošenja sela i ruralnog prostora će se nastavljati. Ruralni prostori će ostati bez humanih resursa. Novonastale društvene promjene izazvane tranzicijom će ubrzavati te procese.

Jedina nezamjenjiva potreba svih živih bića jeste hrana. Fizička glad, dakle potreba za hranom, često je bila prvim i glavnim razlogom za mnoge, u istoriji civilizacije, poznate pokrete i seobe naroda, za mnoge strahovite i krvave ratove, velike ekonomske krize, mnoga filozofska razmatranja, a danas se slobodno može reći da je to jedan od najznačajnijih faktora koji utiču na globalna kretanja u svijetu.

Razvijenost neke države može se mjeriti obimom i kvalitetom proizvodnje hrane, te je i njena stabilnost u direktnoj vezi sa ovim.

Proizvodnja hrane mora biti u skladu i saglasnosti sa ostalim privrednim razvojem. Brži razvoj poljoprivrede uslovljava i brži razvoj privrede, jer su poljoprivredni proizvodi sirovinaska osnova za druge grane privrede, a poljoprivredna proizvodnja je potrošač energenata, građevinskog materijala, proizvoda mašinske i hemijske industrije i industrije stočne hrane itd. Svakako se ne smije zaboraviti ni uska veza poljoprivrede sa saobraćajnom privredom, trgovinom, ugostiteljstvom, turizmom, zanatskim i drugim tradicionalnim djelatnostima. Razvoj poljoprivrede dugoročan je zadatak društva u kojem se država, sa odgovarajućom agrarnom politikom, mora pojaviti kao odlučujući faktor.

2. POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE

Sve dotle dok čovjek ne osvoji proizvodnju osnovnih komponenata ljudske hrane (bjelančevine, ugljeni hidrati i masti) na sintetički način zemljište ostaje jedino sredstvo proizvodnje ljudske i stočne hrane i jedini hranilac čovječanstva.

Švedski naučnici su utvrdili da je za formiranje jednog tipičnog podzola, ispod vegetacije četinarske šume, potrebno 1000 – 1500 godina. To znači prirodi je potreban dug vremenski period za stvaranje poljoprivrednog zemljišta, a čovjeku je, nekad, dovoljan samo jedan dan za njegovo uništavanje.

Napred navedene činjenice idu u prilog konstataciji da je poljoprivredno zemljište izuzetno vrijedan resurs, prema kojem čovjek ima dvije veoma važne obaveze, da ga čuva za buduće generacije i da ga savjesno iskorištava.

Od ukupne teritorije Bosne i Hercegovine, koja iznosi 5.112.879 ha, Federacija BiH zauzima 2.607.579 ha ili 51%. Od ukupnog zemljišta u Federaciji BiH, poljoprivredno zemljište zauzima 1.139.512 ha ili 43,7 %, šumsko 1.008.090 ha ili 38,66% i ostalo 459.977 ha ili 17,64 %.

U strukturi poljoprivrednog zemljišta obradivo zemljište zauzima 719.032 ha ili 63,1% (oranice-njive i bašte 409.129 ha, voćnjaci 42.998 ha, vinogradi 4.027 ha, livade 262.878 ha), neobradivo 420.480 ha ili 36,9% (pašnjaci 417.957 ha i trstici i bare 2.523 ha).

Zeničko-dobojski kanton raspolaže sa **120.051** ha poljoprivrednog zemljišta, od toga **102.278** ha je obradivo.

Po kategorijama korištenja obradivo poljoprivredno zemljište u Zeničko-dobojskom kantonu dijelimo na: oranice i bašte koje zauzimaju **58.940** ha, voćnjake sa **8.893** ha, livade sa **34.445** ha i pašnjake sa **17.773** ha.

Od ukupnih površina poljoprivrednog zemljišta u FBiH, a u odnosu na broj stanovnika od 2.325.000, po jednom stanovniku ima 0,49 ha poljoprivrednog zemljišta odnosno 0,31 ha obradivog. Kritična granica poljoprivrednog zemljišta potrebnog za proizvodnju dovoljnih količina kvalitetne hrane i sirovina potrebnih za opstanak stanovništva, odnosno održivi razvoj čovječanstva, iznosi 0,40 ha po stanovniku, a obradivog 0,17 ha, što ukazuje na relativno dobro stanje u Federaciji BiH.

Zakonom o poljoprivrednom zemljištu ("Službene novine Federacije BiH", broj: 2/98) utvrđen je pojam, upravljanje, zaštita, upotreba i uređenje poljoprivrednog zemljišta i ostala važna pitanja koja se odnose na poljoprivredno zemljište. Kao prirodno bogatstvo i dobro od općeg interesa, poljoprivredno zemljište uživa posebnu zaštitu i koristi se za poljoprivrednu proizvodnju i ne može se koristiti za druge svrhe osim u slučajevima i pod uvjetima utvrđenim ovim Zakonom. Zakon je predvidio i definisao trajnu i privremenu promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta i ista se može provesti samo uz prethodno pribavljenu saglasnost kantonalnog organa uprave nadležnog za poslove poljoprivrede, te plaćenu naknadu za pretvorbu. Na osnovu ovog zakona Zeničko-dobojski kanton je donio Odluku o korištenju sredstava prikupljenih od naknada za promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj:10/06), Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o korištenju sredstava prikupljenih od naknada za promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj:04/08) kojima je propisan način korištenja namjenskih sredstava od pretvorbe poljoprivrednog zemljišta u nepoljoprivredno. Vlada Kantona, na prijedlog Ministarstva za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu, donosi godišnji program korištenja ovih sredstava, a Ministarstvo na osnovu programa raspisuje javni poziv za korištenje sredstava. Sredstva u prethodnom periodu korištena su za uređenje poljoprivrednog zemljišta, te jedan manji dio za izradu karte upotrebne vrijednosti zemljišta na području Zeničko-dobojskog kantona.

3. POLJOPRIVREDA NA ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU DANAS

Poljoprivreda na području Zeničko-dobojskog kantona u odnosu na vrijeme u zajedničkoj nam državi značajno je promjenjena. Promjene su se desile u strukturi poljoprivredne proizvodnje, primjeni savremenih tehnologija, prinosima po jedinici površine za biljnu proizvodnju i po grlu u animalnoj proizvodnji, te u odnosu prema tržištu.

PREGLED NAJZNAČAJNIJIH SUBJEKATA IZ OBLASTI POLJOPRIVREDE

R/ B	NAZIV SUBJEKTA	MJESTO	BROJ KOOPE RANATA	BROJ UPOSLENIH
PRERAĐIVAČI MLIJEKA				
1	ZENIČKA INDUSTRIJA MLIJEKA „ZIM“	ZENICA	1.271	95
2	SARAJMILK	MAGLAJ	200	26
3	SIR-DEDIĆ	BREZA	51	5
4	OPĆA POLJOPRIVREDNA ZADRUGA „ZLATNA KAP“	TEŠANJ	10	2
UKUPNO:			2.221	128
OTKUPLJIVAČI MLIJEKA				
1	UDRUŽENJE ŽENA „POLJOPRIVREDNICE USORSKO-TEŠANJSKOG KRAJA“	TEŠANJ	114	2
2	OPĆA POLJOPRIVREDNA ZADRUGA „ZE-VIS“	ZENICA	16	3
3	OPĆA ZEMLJORADNIČKA ZADRUGA „MOŠTRE“	VISOKO	10	3
4	POLJOPRIVREDNA ZADRUGA „LASTAVICA“	ZENICA	10	2
5	„INMER“ GRADAČAC		61	
6	„MILKOS“ SARAJEVO		10	
UKUPNO:			221	10
OTKUPLJIVAČI VOĆA I POVRČA				
1	OPĆA ZADRUGA „IDEAL“	VISOKO	120	5
2	OPĆA ZADRUGA „BIOS“	VISOKO	95	12
3	POLJOPRIVREDNA ZADRUGA „POLJAR“	ŽEPČE	500	2
4	POLJOPRIVREDNA ZADRUGA „MALINAR“	ZAVIDOVIĆI	75	2
5	OPĆA ZEMLJIRADNIČKA ZADRUGA „ŽEPAČKI ROLEND“	ŽEPČE	200	2
6	OPĆA POLJOPRIVREDNA ZADRUGA „TERAPRIM“	KAKANJ	40	2
7	DD „VOČAR PIRAMIDA“	VISOKO	25	6
8	„FRUTI-FUNGI“	VISOKO	80	4
UKUPNO:			1.135	35
PRERAĐIVAČI PILEČEG MESA				
1	„BROVIS“ DD	VISOKO	32	480
2	„MADI“ DOO	TEŠANJ	6	132
3	„PERUTNINA“	BREZA		173
UKUPNO:			38	785
PROIZVOĐAČI KONDITORSKIH PROIZVODA, PITA I PAKIRNICE				
1	„AS“ JELAH I „VISPAK“ zajednička firma	VISOKO I TEŠANJ	10	534
2	„JAMI“	TEŠANJ		170
UKUPNO:			10	704
PRERAĐIVAČI GOVEĐEG I OVČIJEG MESA				
1	„SUŠA COMMERCE“	VISOKO		79
2	„SEMIĆ“ DOO	VISOKO		55
3	„VIMES“ DOO	VISOKO		30
4	„VIMAR“ DOO	VISOKO		30
5	„ZMAJEVAC FRANCA“	ZENICA		15
6	OSTALI			40
UKUPNO:				249

PROIZVOĐAČI ORGANSKE HRANE				
1	„BIONATURA“	BREZA		5
2	„PČELICA MEDINA“	ZENICA		2
UKUPNO:				7

PROIZVOĐAČI MLINSKIH PROIZVODA – UVEDENI U REGISTAR MINISTARSTVA				
1	„DUKAT“ DOO	TEŠANJ		12
2	„BB COMMERCE“	OLOVO		4
3	„MLINPEK“	ŽEPČE		4
4	„KLAS“	OLOVO		8
5	„MIJIĆ“	ŽRPČE		4
6	„MUZURI“	VISOKO		8
UKUPNO:				40

PROIZVOĐAČI OSVJEŽAVAJUĆIH BEZALKOHOLNIH PIĆA, VOĆNIH SOKOVA I FLAŠIRANIH VODA – UVEDENI U REGISTAR MINISTARSTVA				
1	„PRINCES“	TEŠANJ		5
2	„TEŠANJSKA VRELA“	TEŠANJ		8
3	„ZEMA“	ZENICA		4
4	„CELVIK“	TEŠANJ		6
5	„TOTO“	ZENICA		3
6	„LA FRAGOLA“	ZENICA		3
7	„SARAJ-MILK“	MAGLAJ		4
UKUPNO:				33

OBLAST VETERINARSTVA				
1	19 VETERINARSKIH STANICA			47
2	BOSNA-VET	ZENICA		15
3	KANTONALNI VETERINARSKI ZAVOD	ZENICA		5
UKUPNO:				67

OSTALI SUBJEKTI				
1	„BIOŠAMP“	TEŠANJ		25
2	„MAPEX“	MAGLAJ		10
3	RASADNIK VOĆA ZZ“VISOKO“	VISOKO		12
UKUPNO:				47
SVEUKUPNO:			3.625	2.105

Napomena: Subjekti koji namaju ispunjenu rubriku za broj zaposlenih naleze se izvan Kantona, a pomenuti su jer vežu kooperante sa našeg Kantona.

Poljoprivreda Zeničko-dobojskog kantona je jedna od rijetkih privrednih grana koja je na višem nivou danas u odnosu na period do 1992. godine. Ovu tvrdnju najbolje ilustruju podaci iz prethodne tabele jer je očito značajno povećan broj subjekata koji se bave preradom, otkupom i organizacijom poljoprivredne proizvodnje, u odnosu na period do 1992. godine.

U periodu do 1992. godine na području Zeničko-dobojskog kantona postojala samo dva subjekta iz oblasti prehrambene industrije (ZIM i Vispak), a u okviru općinskih trgovačkih preduzeća postojale su osnovne organizacije kooperanata koje su se bavile organizacijom proizvodnje i otkupom poljoprivrednih proizvoda. Ukupan broj uposlenih u ovim preduzećima iznosio je oko 300 radnika, a za sebe su vezale do 1.000 kooperanata. Pored toga svaka općina je imala javno preduzeće za oblast veterinarstva, a broj uposlenih u ovim subjektima kretao se od 30 do 40 radnika.

Danas broj subjekata iz ove oblasti je neuporedivo veći, navažniji i oni koji su uvedeni u registre Ministarstva su navedeni u prethodnoj tabeli, a broj uposlenih u ovoj oblasti varira od 2.000 do 2.200 radnika. Broj kooperanata također je povećan i iznosi preko 3.500 domaćinstava uključenih u kooperativne odnose sa nekim od navedenih subjekata.

Procjena je da postoji širok prostor za nova investiranja u prehrambenu industriju, a posebno za onu koja bi svoje poslovanje naslonila na proizvodnju povrća na otvorenom (krompir, luk crveni, mrkva, cvekla i drugo). Nove investicije bi donijele nova radna mjesta, povećale broj domaćinstava u kooperaciji, te digle ukupne prihode u poljoprivredi.

Firme koje se bave organizovanim otkupom i preradom pilećeg mesa postaju vodeće firme iz oblasti poljoprivrede na području našeg Kantona. Upošljavaju ubjedljivo najviše radnika, više od 36% ukupno uposlenih u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, a pored toga kontinuirano vežu nove kooperanate za ovu proizvodnju.

Ovdje je potrebno naglasiti da je Kanton bogatiji za subjekte kao što su:

- Brovis iz Visokog sa godišnjom preradom većom od 5.000.000 brojlera ili 10.000.000 kg pilećeg mesa. Veže 27 proizvođača brojlera sa područja Zeničko-dobojskog kantona koji utove oko 2.000.000 brojlera ili proizvedu oko 4.000.000 kg. Ovaj subjekt posjeduje tvornicu stočne hrane, modernu klaonicu peradi, savremenu valionicu (inkubatorsku stanicu) i druge sadržaje koji zaokružuju kompletan proces od proizvodnje jednodnevnog pileta pa do klanja i pakovanja pilećeg mesa.
- Madi iz Tešnja sa sličnim programom proizvodnje kao Brovis i sa nešto skromnijim kapacitetima prerade i organizovane proizvodnje brojlera.
- Perutnina iz Breze sa programom prerade pilećeg mesa u ovom trenutku značajan je subjekt sa aspekta upošljavanja radnika.
- Sušacommerce je subjekt koji obrađuje više od 220 hektara poljoprivrednog zemljišta na kojem proizvodi pšenicu i silažni kukuruz. Sa savremenim objektima za držanje muznih krava i junadi za tov, godišnje proizvede u prosjeku oko 1.000.000 litara mlijeka, te utovi oko 400 junadi. Ovaj subjekt posjeduje najsavremeniju industrijsku klaonicu za krupnu i sitnu stoku.

Organska proizvodnja i proizvodnja gljiva:

- Bio-šamp iz Tešnja sa godišnjom proizvodnjom od 500 do 600 tona gljive i po svim pokazateljima on je vodeći proizvođač gljiva u Bosni i Hercegovini.
- Sve više na Kantonu postoji subjekata koji žele da se bave proizvodnjom organske hrane, pa kako ovo područje ima čisto zemljište i vodu realno je očekivati da se postojeći proizvođači zaslužno afirmišu, a za očekivati je uključivanje još većeg broja proizvođača.

Subjekti koji se bave otkupom i preradom mlijeka: Za sebe vežu najviše kooperanata, pa zbog toga imaju poseban značaj u poljoprivredi Zeničko-dobojskog kantona. Proizvodnja mlijeka je tradicionalna proizvodnja ovog prostora, važna je osim zbog velikog broja domaćinstava koja se njom bave i zbog slijedećeg:

1. Više od 60% poljoprivrednog zemljišta je pod krmnim biljem, na vještačkim livadama, prirodnim livadama i pašnjacima. Krmno bilje najefikasnije iskorištavaju preživari u koje spadaju i goveda.
2. Mlijeko je jedan od najvažnijih esencijalnih proizvoda za ishranu čovjeka.
3. Nemjerljiva je zasluga ove proizvodnje u preživljavanju stanovništva u proteklom ratu.
4. Poljoprivredna proizvodnja, a na prvom mjestu proizvodnja mlijeka, u periodu od 1995. godine, je bila najefikasniji amortizer socijalnih naboja, za stanovništvo u ruralnom području.
5. Postoji relativno dobro organizovan otkup ovog proizvoda.
6. Sa proizvodnjom mlijeka ide proizvodnja mesa i stajnjaka.

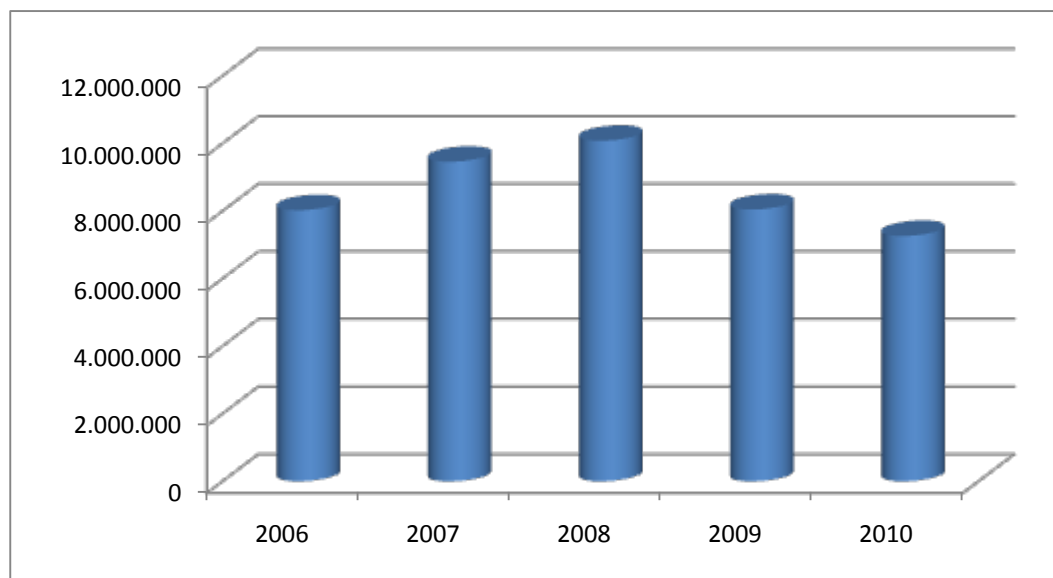
Nema dvojbe da zbog navedenog ova proizvodnja zasluhuje uvažavanje i bez obzira što je i ona niskoakumulativna ista se mora održati minimalno na nivou potreba domaćeg stanovništva.

Činjenica da je na prostoru Bosne i Hercegovine prisutan veliki broj stranih mljekara, navodi na zaključak da su ovdje povoljni uslovi za rad mljekara. Spomenut ćemo samo neke u Federacije BiH, a to su Megle u Bihaću, Dukat u Gradačcu, Ljubljanska mljekara u Tuzli itd.

Očito je da mljekarama u našim uslovima nije loše, međutim proizvođačima mlijeka sve je teže jer cijene inputa u poljoprivredi konstantno rastu, a cijena mlijeka ostaje ista. Posljedica ovakvog stanja je pad proizvodnje i broja muznih grla na Kantonu. Navedena tvrdnja najbolje se ilustruje kroz pregled otkupa u periodu 2006-2010. godina, koji dajemo tabelarno i grafički u nastavku teksta.

PREGLED OTKUPLJENIH KOLIČINA MLJEKA U PERIODU 2006-2010. GODINA

R/B	Prerađivač ili otkupljivač	G O D I N A					UKUPNO Litara
		2006 Litara	2007 Litara	2008 Litara	2009 Litara	2010/2 Litara	
1	Zenička industrija mlijeka (ZIM) Zenica	2.948.904	3.414.509	2.579.309	2.251.978	2.009.932	13.204.632
2	SARAJ MILK Maglaj	2.102.716	2.021.700	1.965.166	1.910.764	1.539.008	9.539.354
3	Udruženje žena Usorsko-Tešanskog kraja – Tešanj	902.315	1.645.182	1.420.235	1.189.933	1.410.767	6568432
4	SUŠA-COMMERCE DOO Visoko	801.041	1.055.306	2.191.150	1.281.350	728.022	6.056.869
5	Poljoprivredna zadruga „Zenica“ Zenica	727.232	675.165	901.507	418.339	95.395	2.817.638
6	Opća zadruga „SIR-DEDIĆ“ Breza	89.431	228.082	358.243	416.652	520.167	1.612.575
7	INMER DOO Gradačac	0	0	0	371.496	770856	1.142.352
8	MILKOS DOO Sarajevo	108.716	117.850	130.670	142.151	103.828	603.215
9	Udruženje poljoprivrednika Tešnja Tešanj	0	103.883	395.489	0	0	499.372
10	Mljekara „PŠ-100“ Žepče	238.303	199.672	0	0	0	437.975
11	Opća poljoprivredna zadruga „Zlatna kap“ Tešanj	0	0	87.405	64.407	86.642	238.454
12	Samostalni poljoprivredni proizvođač „Lemeš“ Visoko	74.721	0	0	0	0	74.721
13	Opća poljoprivredna zadruga „Nemila“ Zenica	0	0	53.519	0	0	53.519
14	Opća zemljoradnička zadruga „Bukovci-Miljkovac“ Tešanj	33.567	0	0	0	0	33.567
UKUPNO		8.026.946	9.461.349	10.082.640	8.047.070	7.264.617	42.882.662

GRAFIČKI PREGLED OTKUPA KRAVLJEG MLJEKA ZA PERIOD 2006. - 2010. GODINA

Iz pregleda se vidi da je otkup imao trend rasta od 2006. do 2008. godine kada je dostigao maksimalan iznos od 10.082.640 litara. Od 2008. otkup pada, a prisutan je i u 2011. koja nije prikazana u pregledu jer nije završena. Pad proizvodnje u periodu 2008-2010. godina je brži od zabilježenog rasta u periodu 2006-2008. godina, te ako se nastavi ovim tempom može pasti čak na

nivo koji je bio u periodu do 1992. godine. Treba napomenuti da je otkup u 2008. godini bio 10x veći od otkupa u pomenutom periodu. Tako visok rast otkupa rezultat je slijedećih faktora:

1. Veliki broj industrijskih radnika iz ruralnog područja je ostao bez posla, pa se silom prilika okrenuo proizvodnji koju poznaje i koja na našem selu nije nikada napuštena.
2. Bez obzira što poticaji usmjereni u ovu proizvodnju nisu dovoljni, ipak su veći od poticaja iz perioda do 1992. godine. Pored poticaja za mlijeko iz Federalnog budžeta po prvi put su proizvođači, iz budžeta Kantona, mogli ostvariti poticaj za uzgojenu junicu, zatim sredstva za refundiranje troškova izrade mliječnih kartona i sredstva za registrovanu djelatnost proizvodnje mlijeka.

Proizvodnja u ovčarstvu u periodu do 1992. godine bila je na višem nivou od postojeće. Ovo se odnosi na ovčarsku proizvodnju koja je u najvećem dijelu locirana na području općina Zenica i Žepče i koja pored ostalog, na tradicionalan način, proizvodi ovčiji sir, poznatiji pod nazivima Vlačički sir ili Travnički sir. Radi se o rijetko kvalitetnom siru, koji se proizvodi po tehnologiji koja se prenosi s koljena na koljeno stotinama godina na ovom području. Tehnologija je jedinstvena jer ne poznaje termičku obradu mlijeka, te se na taj način očuvaju jako vrijedni sastojci mlijeka. Sir je tipičan proizvod ovog prostora i pogodan je za brendiranje kao rijetko koji proizvod sa ovog područja.

Nepopularna strana priče o ovčarstvu su problemi koji je prate i prijete da je svedu na minornu granu poljoprivrede na ovom području. Navest ćemo osnovne probleme:

- To su stada koja se uzgajaju isključivo na paši ito: ljeti na planinskim pašnjacima obronaka Vlačića, Nišičkoj visoravni i zimi uglavnom u Posavini. Sve je uži prostor posebno za zimsku ispašu.
- Problemi sa brucelozom koji su eskalirali 2008. Godine ukazuju na nemogućnost efikasne zdravstvene zaštite ovih životinja.
- Prisutno je nerazumjevanje i otpori ovčara oko postupka standardizacije ove proizvodnje. Obzirom na planove BiH da uđe u Evropsku Uniju, poznato je da EU ne priznaje proizvodnje koje nisu standardizirane.
- Problemi su nerješivi parcijalno po Kantonima. Rješenje je moguće postići samo sa nivoa države BiH, međutim kako na nivou Države ne postoji ministarstvo poljoprivrede, pitanje je ko problem može rješavati i sa nivoa Države.

Proizvodnja u voćarstvu: U odnosu na period do 1992. godine u oblasti voćarstva desile su se bitne promjene kao što su:

- Površine pod intenzivnim zasadima voća povećane su sa 5 ha na 350 ha.
- Uvedene su nove kulture, kao što su malina, borovnica itd.

Reprocentri: Formirano je nekoliko reprocentra, kao što su Reprocentar za proizvodnju voćnih sadnica u ZZ „Visoko“, Reprocentar za proizvodnju sjemenskog krompira ZZ „Olovo“, Reprocentar za proizvodnju presadnica povrća PZ „Bios“ Visoko.

Udruženja i zadruge:

- Formirano je više od 75 novih udruženja koja su planirala da se bave poljoprivrednom proizvodnjom.
- Formirano je više od 30 novih zadruga od kojih su neke postale jako uspješne u svom radu kao što su PZ „Poljar“ Željezno Polje, PZ „Malinar“ Zavidovići PZ „Ideal“ Visoko itd.

Sajamske aktivnosti sve je više inicijativa za sajamsko predstavljanje proizvodnih dostignuća, tako da je izložbeno-prodajna manifestacija „Jesen u Visokom“ ove godine sedmi put za redom organizovana, a ove godine po prvi put u organizaciji Asocijacije organskih proizvođača Zeničko-dobojskog kantona organizovan je sajam poljoprivrede pod nazivom „OPPENS“.

Poljoprivreda je jako široka oblast, tako da u jednoj informaciji nije moguće obuhvatiti sve proizvodnje i sve subjekte uključene u istu, što je autore informacije opredjelilo da obradi najznačajnije za Kanton.

4. ORJENTACIJA POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA SA PODRUČJA ZENIČKO-DOBOJSKOG KANTONA KA NOVIM POLJOPRIVREDNIM PROIZVODNJAMA

Usitnjen posjed i iscjepkane parcele karakteristika su Zeničko-dobojskog kantona. Ova činjenica nametala je potrebu da poljoprivredni proizvođači postepeno odustaju od tradicionalnih poljoprivrednih proizvodnji iz kojih ostvaruju niže prihode, te se orijentišu prema proizvodnjama u kojima mogu ostvariti više prihode.

Kod izbora novih proizvodnji presudni faktori su: mogućnost plasmana i nivo prihoda koji mogu ostvariti u izabranoj proizvodnji.

U odnosu na period do 1992. godine na području Kantona uvedene su kao vrlo značajne slijedeće nove proizvodnje: Proizvodnja maline, proizvodnja pilećeg mesa (uzgoj brojlera) i proizvodnja povrća u zaštićenom prostoru (staklenici i plastenici). Na odluku poljoprivrednih proizvođača da pređu na nove proizvodnje uticali su u prvom redu novo stvorene forme kojima je bila potrebna sirovina za rad (Brovis Visoko, Klas Sarajevo i druge), stručne poljoprivredne službe Kantona, eksperti Federalnog Zavoda za poljoprivredu i poljoprivrednog fakulteta Sarajevo.

Za ilustraciju napred rečenog dajemo nekoliko uporednih kalkulacija proizvodnje.

OZIMA PŠENICA
Sorta Marija

MALINA

Sorta Vilamet

Razmak sadnje: 2,5 x 0,25 m

Broj sadnica/ha: 16000

Predviđeno trajanje zasada: 12 god.

Starost zasada: 3 god

PRIHOD	Količina	Jed. Mjere	Cijena/ jed. Mjere	Ukupno KM/ha
Zrno	4,2	t	250	1.050
slama	2	t	30	60
UKUPAN PRIHOD				1.110
VARIJABILNI TROŠKOVI				
Sjeme:				148
Đubriva:				284
Zaštitna sredstva:				115
UKUPNI VARIJABILNI TROŠKOVI				546
UKUPNA DOBIT				564

PRIHOD	Količina	Jed. Mjere	Cijena/ jed. Mjere	Ukupno KM/ha
I klasa	6	t	2.000	12.000
II klasa	9	t	1.500	13.500
Premija	15	t	200	3.000
UKUPAN PRIHOD				28.500
VARIJABILNI TROŠKOVI				
Sadnice:				533
Đubriva:				478
Zaštitna sredstva:				791
Stubovi i žice:				319
Ambalaža:				900
Unajmljeni rad:				6.190
UKUPNI VARIJABILNI TROŠKOVI				9.201
UKUPNA DOBIT				19.299

Kao što se vidi iz kalkulacija ukupna dobit u proizvodnji maline je gotovo 40 puta veća nego u proizvodnji pšenice. Ovako niska ukupna dobit u proizvodnji pšenice, u našim uslovima, objašnjava konstataciju najviših eksperata za strne žitarice, kako su to kulture velikih zemljišnih površina sa obaveznom visokom primjenom mehanizacije u proizvodnji.

Malina je kultura koju je na prostor našeg Kantona uvela firma „Klas“ iz Sarajeva, prethodno investirajući u rashladne kapacitete i sa 100% orijentacijom na izvoz. Izvoz se gotovo u cijelosti realiziran prema zemljama Evropske Unije.

U ovom trenutku najveće površine pod malinom locirane su u općinama Žepče (mjesto Željezno Polje) i općina Zavidovići. Ukupna površina pod malinom iznosi cca 60 hektara (42 ha u Željeznom Polju, 17,5 ha u Zavidovićima i 2,5 ha u ostatku Kantona) sa tendencijom godišnjeg proširenja od 5 do 10 hektara.

U 2008. godini zasađeni su prvi hektari Američke borovnice. To je kultura pogodna za uzgoj na našem području, kako postiže zadovoljavajuće ekonomske efekte za očekivati njeno ubrzano širenje. U narednom periodu očekuje se uvođenje još jedne nove kulture, a to je „Aronija“, biljka slična borovnici sa nižim zahtjevima prema klimi i zemljišnim osobinama.

KROMPIR MERKATILNI
Sorta Desire

PARADAJZ
Hibrid: Monro
Način uzgoja: plastenički uzgoj ranog paradajza

PRIHOD	Količina	Jed. Mjere	Cijena/ jed. Mjere	Ukupno KM/ha
I klasa	25	t	400	10.000
II klasa	5	t	250	1.250
UKUPAN PRIHOD				11.250
VARIJABILNI TROŠKOVI				
Sjeme:				1.900
Dubriva:				756
Zaštitna sredstva:				1.362
Ambalaža:				250
Unajmljeni rad:				900
UKUPNI VARIJABILNI TROŠKOVI				5.168
UKUPNA DOBIT				6.082

PRIHOD	Količina	Jed. Mjere	Cijena/ jed. Mjere	Ukupno KM/ha
I klasa	70	t	1.000	70.000
II klasa	10	t	700	7.000
UKUPAN PRIHOD				77.000
VARIJABILNI TROŠKOVI				
Presadnice:				3.040
Dubriva:				2.070
Zaštitna sredstva:				10.360
Hranjivi supstrat:				4.980
Ambalaža:				4.980
Kontejneri za rasad:				4.667
Unajmljeni rad:				1.500
UKUPNI VARIJABILNI TROŠKOVI				31.597
UKUPNA DOBIT				45.403

Iz prethodne dvije kalkulacije vidljiva je ogromna razlika u ukupnoj dobiti za proizvodnju merkantilnog krompira i paradajza u zaštićenom prostoru. Ukupna dobiti u proizvodnji paradajza u plasteniku je 7 puta veća od proizvodnje merkantilnog krompira na otvorenom.

Merkantilni krompir je tradicionalni proizvod ovog prostora, sa proizvodnjom koja je prevazilazila ukupne potrebe stanovnika Kantona. Trenutno ova proizvodnja ima trend pada, a dva razloga su uzrok tome, prvi je relativno niska ukupna dobit u proizvodnji i drugi nesiguran plasman.

Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu zajedno sa Vladom Kantona, problem proizvođača krompira, pokušali su riješiti u periodu od 1999. do 2004. godine, na način da se uvežu proizvođači krompira sa reprocentrom za proizvodnju sjemenskog krompira u Olovu i tvornicom za preradu krompira u čips u Zavidovićima. Tadašnji vlasnici tvorenice čipsa „Goldi“ iz Zavidovića istu su prodali firmi „Kellis“ iz Austrije koja je vrlo brzo tvornicu ugasila. Gašenjem tvornice gasi se i reprocentar, a proizvođači ostaju bez sigurnog plasmana svog proizvoda. Ideja je bila da se zaokruži uvezivanje od proizvodnje sjemenskog krompira u reprocentru, preko proizvodnje industrijskog krompira, specijalnih sorti kod individualnih proizvođača, do prerade krompira u čips u tvornici čipsa. Kanton je poticao rad reprocentra i proizvođače koji su kupovali sjeme u istom, te proizvedeni krompir predavali u tvornicu čipsa.

Proizvodnja povrća u zaštićenom prostoru (plastenicima) najbrže se proširila na prostoru Kantona. Razlozi brzog širenja ove proizvodnje uzrokovani su slijedećim faktorima: Relativno visoka ukupna dobit u proizvodnji, visoki poticaji za nabavku plastenika, dodatni poticaji za proizvodnju u plastenicima i dobro organizovana stručna pomoć Poljoprivredne Stručne Službe Ministarstva, te povremena stručna pomoć od eksperata Federalnog zavoda za poljoprivredu i Poljoprivredno-prehrambenog fakulteta iz Sarajeva. U periodu do 1992. godine proizvodnje povrća u zaštićenom prostoru gotovo da nije bilo, a trenutno na Kantonu ima oko 20 hektara platenika u kojima se proizvede više od 2.500 tona povrća godišnje (paradajz, paprika, krastavac, špinat, salata i drugo). Zaštićeni prostor pruža mogućnost organizovanja proizvodnje dvije kulture u toku jedne godine (npr. špinat + paradajz), te se na taj način ostvaruje još viša dobit.

Uz ovu proizvodnju na Kantonu izrasla su tri subjekta koji se bave proizvodnjom plastenika (ITC- Zenica, BIOS- Visoko i Uniplast- Tešanj). BIOS iz Visokog je svoje usluge, ovim proizvođačima, proširio na obezbjeđenje presadnica povrća iz vlastitog reprocentra, te proizvođače snabdjeva svim potrebnim repromaterijalima za proizvodnju povrća u plastenicima, a u 2011. godini organizovao je i otkup povrća, te je na taj način zaokružio saradnju sa proizvođačima povrća.

5. PODRŠKA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENOM SEKTORU IZ SREDSTAVA ZENIČKO-DOBOJSKOG KANTONA

Vlada podršku poljoprivredno-prehrambenom sektoru pruža kroz tri (3) programa i to: Program poticaja u poljoprivredi, Program uređenja poljoprivrednog zemljišta i Program zdravstvene zaštite domaćih životinja. Program uređenja poljoprivrednog zemljišta finansira se namjenskim sredstvima, a preostala dva programa sredstvima Budžeta Kantona.

5.1. Program poticaja u poljoprivredi

Poticanje poljoprivredne proizvodnje ima za cilj zaštitu domaće proizvodnje, te usmjeravanje poljoprivrednih proizvođača prema strateškim proizvodnjama, kao i otvaranje novih radnih mjesta u poljoprivredi. Uvažavajući naprijed rečeno, poticaji za poljoprivredu u Ministarstvu za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Zeničko-dobojskog kantona kreiraju se i uz poštivanje slijedećih faktora:

- Proizvodno resursne mogućnosti Zeničko-dobojskog kantona,
- Preporuke Srednjoročne strategije razvoja poljoprivrede u Federaciji BiH i Federalnog Zakona o poljoprivredi,
- Kontinuitet podsticajnih mjera,
- Mogućnosti plasmana podsticanih proizvodnji,
- Preporuke stručnih poljoprivrednih službi Ministarstva koje neposredno na terenu prate kretanja u poljoprivrednoj proizvodnji i prerađivačkim kapacitetima prehrambene industrije i
- Preporuke naučnih i stručnih institucija iz sektora.

Da je poticanje poljoprivrede apsolutno neophodno, pokazuju izdvajanje Evropske Unije koja iz budžeta Unije za poljoprivredu izdvaja od 40 do 45% sredstva.

Iz budžeta Hrvatske za poticaje u poljoprivredi u 2011. godine opredjeljeno je 3,8 milijardi kuna (jedna milijarda KM).

Ukupno u Bosni i Hercegovini izdvajanja za ove namjene kreću se od 130 do 150 milona KM, od toga u Federaciji izdvajanja za ove namjene kreću se od 70 do 75 miliona KM. Zakonom o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službene novine F BiH“; broj:42/10) propisano je da se za poticanje poljoprivredne proizvodnje godišnje izdvaja od 3 do 6% Budžeta

U 2011. godini izdvajanja za poticaje u poljoprivredi u četiri za naš Kanton relevantna kantona iznosila su:

• Tuzlanski	7.300.000 KM	Zeničko-dobojski	1.493.263 KM (0,56%)
• Unsko-sanski	4.300.000 KM		
• Sarajevski	3.600.000 KM		
• Srednjobosanski	1.500.000 KM		

Izdvajanja za poticaje u poljoprivredi iz Budžeta Zeničko-dobojskog kantona, u periodu 2006-2010. godina iznosila su:

2006. god.	2007. god.	2008. god.	2009. god.	2010. god.
1.150.000 KM	1.199.844 KM	2.300.000 KM	1.611.127 KM	1.493.263 KM

U 2011. godini izdvajanja su ista kao u 2010. godini tj. ona iznose 1.493.263 KM.

Može se reći da je većina uspješno realizovanih projekta iz poljoprivrede na Kantonu potaknuta ovim sredstvima, a poticani su i uspješni subjekti koji su vezali kooperante sa područja Zeničko-dobojskog kantona.

Od 2009. godine poticaji u poljoprivredi dobili su dodatnu zadaću, a to je da u proizvodnjama gdje je to moguće proizvođač koji želi ostvariti poticaj moraju svoju djelatnost registrovati, te lice na koje je registrovana djelatnost odjaviti sa biroa za zapošljavanje. Do 2011. godine broj registrovanih je 71 od čega u tovu pilića 27, u proizvodnji jaja 10, proizvodnji povrća u plastenicima 15 i u proizvodnji mlijeka 19 proizvođača.

Napominjemo da za ostvarivanje Federalnih poticaja ne postoji takav kriterij ni za jednu proizvodnju.

U 2011. godini po prvi put je uveden poticaj za ujednačen razvoj poljoprivrede na Kantonu. Ovaj poticaj je uveden za šest općina koje su u prethodnom periodu imale najniži iznos povučenih sredstava iz Budžeta Kantona za poticaje u poljoprivredi.

5. 2. Program uređenja poljoprivrednog zemljišta

Na osnovu Zakona o poljoprivrednom zemljištu, Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu u postupku izdavanja saglasnosti za promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta prikuplja namjenska sredstva koja se deponuju na poseban račun. Na prijedlog Ministarstva Vlada za svaku godinu usvaja Program utroška ovih sredstava, a utrošak mora biti u skladu sa Zakonom. Po donošenju Programa Ministarstvo raspisuje javni poziv za korištenje ovih sredstava.

U zakonskoj proceduri Ministarstvo i Vlada su predložile, a Skupština Kantona 2006. Godine usvojila Odluku o korištenju sredstava prikupljenih od naknada za promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj:10/06), Odluka je minimalno izmjenjena 2008. godine i kao takva se i danas primjenjuje („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj:04/08). Ministarstvo u skladu sa Odlukom donosi Uputstvo kojim se preciznije reguliše provođenje Odluke. Obzirom da su sretstva u proteklom periodu uglavnom iskorištena za uređenje poljoprivrednog zemljišta to je praktična primjena Odluke nametala konstantnu potrebu unapređenja postupka ocjene uređenja, pa se i Uputstvo iz tog razloga češće mijenjalo. U posljednje dvije godine primjenjuje se metod sa dva izlaska na teren. Prvi izlazak podrazumijeva ocjenu potrebe za uređenje i ako je ocjena pozitivna zapisnički se utvrde mjere uređenja i uzima nulti uzorak zemljišta. Na osnovu zapisnika stranka u postupku finansira izradu programa uređenja kod ovlaštene institucije. Drugi izlazak predstavlja ocjenu provedenih mjera uređenja sa uzimanjem završnog uzorka zemljišta.

Zakonska regulativa i metod koji se trenutno primjenjuje, od Federalnog zavoda za agropedologiju dobili su najviše ocjene.

Izdvajanja za uređenje zemljišta sa stavke namjenska sredstva prikupljena od naknade pri pretvorbi poljoprivrednog u nepoljoprivredno zemljište, u periodu 2007-2010. godina iznosila su:

<i>godina</i>	<i>2006. god.</i>	<i>2007. god.</i>	<i>2008. god.</i>	<i>2009. god.</i>	<i>2010. god.</i>
Iznos utrošenih sredstava	Donesena Odluka	484.200,00 KM	903.383,86 KM	476.276,00 KM	426.274,00 KM
Uređena površina u ha	0	92 ha	132 ha	94,8 ha	53,5 ha

U 2011. godini planiranih sredstava u Programu uređenja poljoprivrednog zemljišta iznose 1.700.000 KM.

Ovdje treba napomenuti da je do sada, zahvaljujući visini prikupljenih sredstava, udovoljeno svim aplikacijama koje su se uklapale u zakonske okvire.

5. 3. Program zdravstvene zaštite životinja

Zakon o veterinarstvu (*"Službene novine Federacije BiH"*, broj: 46/00) je podloga za izradu programa zdravstvene zaštite životinja. Program najčešće ima slijedeći sadržaj.

1. Preventivna cijepljenja domaćih životinja (antrax),
2. Preventivna dijagnostička ispitivanja životinja (ovce i pčele),
3. Naknada za ubijene životinje,
4. Pomoć općinama u rješavanju problema pasa litalica,
5. Rezervni fond - sredstva kod naglih uginuća životinja,
6. Pomoć organizovanja karantina za životinje i
7. Rezervni fond - sredstva za vanredne situacije.

Izdavanja za veterinarstvo iz Budžeta Zeničko-dobojskog kantona u periodu 2006-2010.

Godina iznosila su:

2006. god.	2007. god.	2008. god.	2009. god.	2010. god.
150.000	81.590	699.975	152.724	71.150

Iz pregleda se vidi da je u 2008. godini utrošak sredstava bio najveći, a razlog za to je problem sa Brucelozom ovaca i plaćanje naknada za ubijene životinje i njihovo neškodljivo uklanjanje.

Pored servisiranja Programa iz sredstava Zeničko-dobojskog kantona, stručne službe Ministarstva za poljoprivredu šumarstvo i vodoprivredu servisiraju i Program poticaja iz Budžeta Federacije BiH. Kreatori programa u Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva ne koriste preporuke stručnih poljoprivrednih službi kantonalnih Ministarstva, koje neposredno na terenu prate kretanja u poljoprivrednoj proizvodnji i prerađivačkim kapacitetima prehrambene industrije. Ova činjenica čini propust, pomenutih kreatora. još ozbiljnijim ako se zna da službenici Federalnog ministarstva veoma rijetko ili gotovo nikako ne izlaze na teren. Federalni poticaji su loše koncipirani, kriteriji često neprovodivi u praksi i uopšte nisu izbalansirani prema prema raspoloživoj opremi i ljudskim kapacitetima u kantonima. Ovakva situacija stručnim službama Ministarstva i Ministarstvu u cjelini otežava rad.

6. OGRANIČAVAJUĆI FAKTORI ZA BRŽI I ŠIRI RAVOJ POLJOPRIVREDE

6. 1. Nedostatak kapaciteta za preradu, skladištenje i pakovanje poljoprivrednih proizvoda

Posebno izražen je nedostatak kapaciteta za preradu povrća i voća, jer i postojeća proizvodnja povrća i voća ima šta ponuditi prerađivačima. Izgradnjom i radom kapaciteta ovog tipa otvorio bi se prostor za proizvođače povrća i voća da uvećaju svoju proizvodnju i oni bi bez sumnje u veoma kratkom periodu mogli udvostručiti pa i više povećati svoju proizvodnju.

Istina je da bi potencijalni investitori u kapacitete za preradu povrća i voća u početku morali uvažavati navike naših poljoprivrednih proizvođača, međutim vremenom bi se to moglo mijenjati u skladu sa potrebama prerađivača.

. Nedostaju odgovarajuće hladnjače u kojima bi se održavali u svježem ili zamrznutom stanju otkupljeni poljoprivredni proizvodi do zadovoljavajućeg plasmana. Pored toga

zadovoljavajući plasman može se postići samo uz kvalitetno sortiranje i pakovanje poljoprivrednih proizvoda. Ovakvi kapaciteti sa definisanim zahtjevima u kvalitetu mogu efikasno uticati na poljoprivredne proizvođače da se prilagođavaju zahtjevima tržišta.

Potreba za rashlađivanjem i kvalitetnim pakovanjem posebno je izražena u otkupu šumskih plodova i jagodičastog voća (malina, kupina, borovnica, brusnica i jagoda).

6. 2. Poticajna politika

Poticajna politika u Federaciji BiH nije dala zadovoljavajuće rezultate. Razloga zašto nisu postignuti zadovoljavajući rezultati ima više, a ovdje treba istaći po nama dva najbitnija:

1. Nezadovoljavajući nivo izdvojenih sredstava za podsticaje. Projektovanih 6% iz Budžeta Federacije BiH nije do sada još realizovan ni sa polovinom tih sredstava. Države u okruženju izdvajaju puno više, pa to, uz činjenicu da je BiH najliberalnija zemlja za uvoz poljoprivrednih proizvoda na svijetu, poljoprivredne proizvođače u BiH dovodi u jako težak položaj.
2. Nema selekcije, koja je neophodna, po strateškoj važnosti određenih proizvodnji. Pod pritiskom javnosti i određenih političkih krugova prihvaćen je princip poticanja što većeg broja poljoprivrednih proizvodnji, a zanemaren princip poticanja u cilju razvoja strateških proizvodnji.

6. 3. Liberalno tržište

Još jednom treba konstatovati Bosna i Hercegovina ima najliberalnije tržište na svijetu, to je ocjena većine eksperata za ovu oblast u našoj državi. Pored toga BiH spada u grupu država sa najslabijim sistemom za kontrolu kvaliteta uvezenih poljoprivrednih proizvoda. Pravilo je ako imate liberalno tržište poljoprivredno-prehrambenih proizvoda tada morate imati jako razvijene sisteme kontrole kvaliteta uvezenih proizvoda, u protivnom će te uvoziti jeftine poljoprivredne proizvode, sumnjivog kvaliteta.

6. 4. Neorganizovanost poljoprivrednih proizvođača

Većina poljoprivrednih proizvođača još uvijek ne shvata značaj međusobnog organizovanja udruženja ili zadruga, pa su ograničene inicijative istinskih poljoprivrednih proizvođača za međusobno organizovanje. Razlog leži, možda i u činjenici, da je u prethodnom sistemu država organizovala poljoprivredne proizvođače u skladu sa interesima tog sistema, međutim danas poljoprivredni proizvođači kad imaju zakonska prava da formiraju svoje organizacije kako njima odgovaraju, većina čini se čeka da im neko drugi servira organizaciju.

6. 5. Usitnjen posjed i usitnjena proizvodnja

Primjenom zakona o naslijeđivanju poljoprivredna gazdinstva i poljoprivredne parcele u cijeloj Bosni i Hercegovini su dramatično usitnjene. Usitnjen posjed za posljedicu ima usitnjenu proizvodnju, a takva proizvodnja je relativno skupa, pa poljoprivredni proizvođači u pravilu ne mogu ostvariti cijenu svojih proizvoda u skladu sa troškovima proizvodnje.

6. 6. Nizak stepen marketinškog znanja, posebno poljoprivrednih proizvođača

Prenoseći stare načine prerade mlijeka, sa generacije na generaciju, naš poljoprivredni proizvođač je došao do dvije vrste sira, koje imaju izuzetnu prehrambenu vrijednost. To se prije svega odnosi na ovčiji sir koji nosi dva imena Travnički i Vlačićki sir. Ovaj sir ima izuzetnu vrijednost jer se radi od mlijeka ovaca napasanih na gotovo djevičanskim pašnjacima, gdje nikada nisu korištena hemijska sredstva (mineralna đubriva i pesticidi)..

Gotovo da sva domaćinstva koja se bave proizvodnjom kravljeg mlijeka poznaju način proizvodnje mladog sira od obranog mlijeka. Ovaj sir ima izuzetnu nutritivnu vrijednost, a vrlo

često se koristi u prehrani bolesnika, koji imaju problema sa jetrom i visokim šećerom. Tehnologijom kojom se proizvodi kravljji mladi sir, očuvaju se gotovo sve bjelančevine iz mlijeka, koje su najvrijedniji sastojak mlijeka, a odstrani se veći dio mliječne masti koja ima nižu vrijednost.

6.7. Nepovoljan pristup finansijskim sredstvima za ulaganja u poljoprivredno-prehrambeni sektor

Zbog niske kreditne sposobnosti poljoprivredni proizvođači teško dolaze do povoljnih finansijskih sredstava za razvoj i proširenje poljoprivredne proizvodnje na svom imanju. Najlakše sredstva za poljoprivredne proizvođače odobravaju mikrokreditne organizacije, međutim to su niski iznosi sa izuzetno nepovoljnim kamatama i uslovima otplate. Razvojna banka Federacije BiH i komercijalne banke postavljaju jako visoke kriterije za odobravanje kredita poljoprivrednim proizvođačima.

6. 8. Monopol sektora trgovine, a posebno velikih stranih trgovačkih firmi

Uslovi privređivanja u Bosni i Hercegovini uveli su najviše stranog kapitala u sektor bankarstva i trgovine. U Bosni i Hercegovina danas radi desetine stranih banaka koje svoje poslovanje usmjeravaju na sigurne klijente, a poljoprivreda od istih nema neke velike koristi. U oblast trgovine ušlo je desetine stranih firmi koje vrlo vješto koriste otvoreno Bosansko i Hercegovačko tržište za plasman proizvoda iz svojih zemalja. Za domaće subjekte iz poljoprivredno-prehrambenog sektora primjenjuju se gotovo diskriminirajući uslovi za ulazak u ove trgovačke firme.

Ugovori koje kreiraju, i našem prehrambenom sektoru nameću, gotovo do perfekcije, štite interese trgovca. Po ovim ugovorima naši proizvođači su obavezni trgovcima obezbijediti razne rabate, kao što su: Osnovni rabat koji iznosi od 5-10%, dodatni rabat za proizvode koji se stavljaju na akciju 5-10%, godišnje bonus rabate od 3-5%, dodatni akcijski rabat po artiklu od 5-10%, dodatni akcijski rabat po artiklu-vikend akcija od 5-10%. Ugovorom je predviđen veliki broj penala za proizvođača kao što su: Penali za naručenu, a neisporučenu robu do 50% vrijednosti naručene a neisporučene robe, penali za naručene a neisporučene akcijske proizvode do 100% vrijednosti naručenih proizvoda, penali za nepoštivanje ekskluzivnosti akcija od 3.000-7.000 KM, penali za neispravne fakture do 100 KM po fakturi, i drugo. Proizvođači su dužni platiti naknade za ulazak novih proizvoda od 500-20.000 KM po proizvodu. Maksimalno se kupac štiti u dijelu regulisanja cijena i kvaliteta proizvoda koje kupuje od našeg proizvođača. Zaštite proizvođača po ovim ugovorima praktično nema. Nema je ni u dijelu, koji reguliše rok plaćanja, koji se istina navede u ugovoru (30-90 dana), međutim ugovor oduzima pravo proizvođaču da naplati zatezne kamate po kašnjenju plaćanja. Apsolutno se ignoriše imidž proizvoda i brend firme.

6. 9. Ograničene mogućnosti institucija za kontrolu kvaliteta hrane, konsalting usluga i savjetodavnih usluga

Globalna podjela rada u bivšoj nam zajedničkoj državi nije Bosni i Hercegovini , koja je bila industrijska, ostavila u naslijeđe kvalitetne institucije za kontrolu kvaliteta hrane, pružanje konsalting i savjetodavnih usluga.

Na nivou države formirana je Agencija za sigurnost hrane, koja je u fazi kompletiranja legislative za ovu oblast i određivanja referentnih laboratorija za kontrolu kvaliteta hrane. Dok se sve ove aktivnosti Agencije ne poslože uvozićemo hranu uz ograničenu kontrolu. Spor razvoj firmi za istraživanja tržišta za plasman domaćih poljoprivrednih proizvoda, te dileme ko bi trebao finansirati takva istraživanja ostaviće ovu oblast još dugo u prostoru pojedinačnog snalaženja ili nesigurnih procjena. Savjetodavne usluge još uvijek ne funkcionišu, jer nije usvojen zakon o savjetodavnim službama, a po usvajanju zakona trebaće dosta vremena da se iste na pravi način stave u službu poljoprivrednih proizvođača.

7. ZAKLJUČCI:

- 1. Nastaviti sa aktivnostima na izradi strateških dokumenata u oblasti poljoprivrede u Zeničko-dobojskom kantonu. Do kraja 2011. godine urađeni su: Strategija razvoja ZDK, Karte upotrebne vrijednosti zemljišta u ZDK i Strategije ruralnog razvoja ZDK. U 2012. godini obezbijediti sredstva za izradu Strategije razvoja poljoprivrede u ZDK.**
- 2. Učiniti dodatne napore za obezbjeđenje većih sredstava za poticaje u poljoprivredi, kako bi prije svega pomogli razvoj strateških proizvodnji.**
- 3. Pokrenuti inicijativu preko Vlade Federacije za izdvajanje dijela kreditnih sredstava Razvojne banke koja bi se isključivo koristila za finansiranje projekata u poljoprivredi, a kriterije prilagoditi mogućnostima poljoprivredne proizvodnje. Zadužuje se resorno ministarstvo da sačini pregled zakona koje je potrebno izmjeniti.**
- 4. Preko poslanika u Državnom i Federalnom parlamentu, koji dolaze iz Zeničko-dobojskog kantona, pokretati inicijative za izmjenu nepovoljnih zakonskih odredbi koji regulišu oblast trgovine tj. omogućuju monopolski odnos trgovaca u prometu poljoprivrednih proizvoda.**
- 5. Obezbjediti sredstva za jačanje kantonalnih institucija koje se bave kontrolom kvaliteta hrane, a posebno iz uvoza.**
- 6. Pokrenuti inicijativu za izmjenu poticajne politike u Federaciji BiH u pravcu stvaranja strateških razreda za poljoprivredne proizvodnje. Neophodno je razdvojiti proizvodnju mlijeka i pšenice (proizvodi koji su od esencijalnog značaja za ishranu ljudi) od, recimo, proizvodnje duhana. U prvi strateški razred pored esencijalnih proizvodnji treba da uđu i izvozno orijentisane proizvodnje.**
- 7. Dati podršku promociji poljoprivredne proizvodnje i zaštiti tipičnih poljoprivrednih proizvoda sa našeg područja kao i podršku tradicionalnim sajmovima u cilju njihovog kontinuiteta u održavanju.**
- 8. Poboljšati materijalno-tehničku opremljenost Poljoprivrednih stručnih službi pri Ministarstvu za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu.**
- 9. Iznalaziti mogućnost za osiguranje plasmana poljoprivrednih proizvoda na tržištu.**
- 10. Zdrastvenu zaštitu životinja podići na viši nivo kroz izdvajanje većih sredstava u cilju preventivnog djelovanja.**

Obradivač:
Zuhdija Kovač

MINISTAR
Samir Selimović